

## **KICHIK MAKTAB O'QUVCHISINING SHAXSIY RIVOJLANISHI**

*Babajanova Gulmira Muratbayevna*

Kichik maktab yoshidagi bolalar o'rtasida ya'ni 7-11 yosh oralig'ida individual farqlar kuchayadi, temperamental farqlar faollik va xatti-harakatlarda namoyon bo'ladi. Mehnatsevarlik, mustaqillik, o'zini o'zi boshqarish qobiliyati kabi shaxsiy fazilatlarni rivojlantirish uchun sharoitlar va etakchi faoliyat qulay.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchining muhim xususiyatlaridan biri — bu undagi o'ziga xos ehtiyojning mavjudligidir. Mazkur ehtiyoj o'z mohiyati bilan muayyan tartibdagi bilim, ko'nikma va malakalami egallashga, tevarak-atrofdagi voqelikni o'zlashtirishga qaratilgan bo'lmasdan, balki faqat o'quvchi bo'Mish istagining aynan o'zidan iboratdir. Bu ehtiyoj zamirida o'qishning tashqi alomatlari (atributlari), chunonchi, forma kiyish xohishi, o'z shaxsiy portfeliga, dars tayyorlash burchagiga, kitob qo'yish javoniga ega bo'Mish istagi, kattalardek har kuni maktabga qatnash tuyg'usi kabilar yotadi, xolos. [1. ]

Qobiliyatlarning rivojlanishi ma'lum bir faoliyat turiga barqaror qiziqish, tegishli kognitiv motivni shakllantirishdan dalolat beradi. Eski motivlar va qiziqishlar o'zlarining harakatlantiruvchi kuchlarini yo'qotadilar, ta'lim faoliyati bilan bog'liq yangi motivlar paydo bo'ladi. Maktabga kelgan bola uchun eng muhim ijtimoiy motivlar o'z-o'zini takomillashtirish (madaniy va rivojlanish) va o'zini o'zi belgilash (maktabdan keyin o'qishni davom ettirish, yaxshi ishlash) hisoblanadi. O'quv faoliyati motiv bilan turtki bo'lishi mumkin:

- yuqori baho olish motivi;
- ta'limning ijtimoiy motivlari;
- tarbiyaviy va kognitiv motivlar;
- muvaffaqiyatga erishish uchun motivlar;
- qochish sabablari;
- nufuzli motivatsiya.

Ierarxik motivatsion tizimni qayta qurish sodir bo'ladi, muvaffaqiyat

motivatsiyasi ustun bo'ladi.

«O'quvchining ichki pozitsiyasi» bolaning maktab ta'limiga layyorligi ko'rsatkichi sifatida — psixologik yangi tuzilma bo'lib, kattaroq ijtimoiy mavqeni egallash ehtiyoji, bilish ehtiyojining o'zgarishida namoyon bo'ladi. ixtiyoriy sohaning rivojlanishi: ixtiyoriy diqqat, ijtiyoriy xotira, namuna bo'yicha, qoida bo'yicha harakat qilish.[2.]

Kichik maktab o'quvchisida o'qish uchun motivatsiyani rivojlantirishda o'quv jarayoni bilan bog'liq motivlardan foydalanish kerak. Mazmun jihatidan bu qiziqish ham aniq faktlarga, ham nazariy bilimlar mazmuniga qaratilishi mumkin. Bolani narsalarni va ularning kelib chiqishini tahlil qilish jarayonidan qoniqish his qilishni o'rgatish muhimdir. [5.]

Jadval-1.

| <b>Motivlarning turlari</b>              | <b>Motivlarning xususiyatlari</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
|------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Majburiyat va javobgarlik motivi.        | Dastlab, o'qituvchining barcha talablari va vazifalari odatda bajarilgan bo'lsa-da, talaba buni bilmaydi.                                                                                                                                                                                                                                             |
| Farovonlik uchun motivlar (tor shaxsiy). | Har qanday holatda ham yaxshi baho olish istagi va intilishi, o'qituvchi va ota-onalarning maqtovi.                                                                                                                                                                                                                                                   |
| Motivlar obro'li                         | O'rtoqlaringiz orasida ajralib turish, sinfda ma'lum bir pozitsiyani egallash.                                                                                                                                                                                                                                                                        |
| Ta'lim va kognitiv motivlar.             | Ular o'quv faoliyatining o'zida mujassam bo'lib, ta'lim mazmuni va jarayoni, o'quv faoliyati usullarini o'zlashtirish bilan bog'liqdir.<br><br>Motivning rivojlanishi kognitiv ehtiyojlar darajasiga (tashqi taassurotlarga bo'lgan ehtiyoj va faoliyatga bo'lgan ehtiyoj) bog'liq. Kognitiv jarayonlarning ichki motivatsiyasi - bu qiyinchiliklarni |

|                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|--------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                                                      | engish istagi, intellektual faoliyatning namoyon bo'lishi.                                                                                                                                                                                                                                                                         |
| Keng ijtimoiy motivlar (o'z-o'zini takomillashtirish, o'z taqdirini o'zi belgilash). | Aqlli, madaniyatli, rivojlangan bo'ling.<br>Maktabdan keyin o'qishni davom eting va yaxshi ishleng.<br>Natijada: "qabul qilingan" uzoq motivlar ta'lim faoliyatiga ijobiy munosabatni belgilaydi va o'rganish boshlanishi uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi. Ammo... kichik maktab o'quvchisi asosan hozirgi kunda yashaydi. |

Kichik maktab yoshidagi bola maktabga qabul qilingach va ta'lim jarayoni davomida, uning butun shaxsiy tuzilishi o'zgaradi. Shaxsning yo'nalishi uning ehtiyojlari va motivlarida namoyon bo'ladi.

O'rganishga o'tish - bu to'plash, tizimli bilim to'plashga o'tish, dunyoqarashning kengayishi, tafakkurning rivojlanishi, aqliy jarayonlar ongli va boshqariladigan bo'ladi. Va eng muhimi, u *dunyoqarashning* asoslarini tashkil qiladi .

Boshqalar bilan yangi munosabatlar paydo bo'ladi, yangi mas'uliyat va huquqlar paydo bo'ladi. Yangi lavozimga o'tish shaxsning shakllanishi uchun zarur shart-sharoit yaratadi.

7-11 yoshda motivatsion ehtiyoj sohasi faol rivojlanadi. Motivlar umumlashgan niyatlar xarakterini oladi va amalga oshirila boshlaydi.

O'z-o'zini bilish va mulohaza yuritish, ichki harakatlar rejasi, o'zboshimchalik va o'zini o'zi boshqarish ishlab chiqiladi.

*O'z-o'zini baholash* o'quv ishlarini baholash mezonlari asosida, bolaning o'z faoliyatini baholashda va boshqalar bilan muloqotda ishlab chiqiladi.

*O'z-o'zini hurmat qilishning* paydo bo'lishi , bu asosan akademik qobiliyatlarga bo'lgan ishonch bilan bog'liq.

**Hissiy rivojlanish.** Tuyg'ularni ifodalashda vazminlik va ogohlikning ortishi

kuzatiladi. Tuyg'ularning umumiy tabiati o'zgaradi - ularning mazmuni, barqarorligi. Tuyg'ular bolaning yanada murakkab ijtimoiy hayoti, uning shaxsiyatining yanada aniq ifodalangan ijtimoiy yo'nalishi bilan bog'liq. Yangi his-tuyg'ular paydo bo'ladi, lekin maktabgacha yoshdagi bolalik davrida sodir bo'lgan his-tuyg'ular ularning tabiati va mazmunini o'zgartiradi.

Tuyg'ular uzoqroq, barqaror va chuqurroq bo'ladi. Talabada doimiy qiziqishlar, uzoq muddatli do'stona munosabatlar, bu umumiy, allaqachon kuchli manfaatlar asosida rivojlanadi. Tajribalarni umumlashtirish sodir bo'ladi, buning natijasida his-tuyg'ular mantig'i paydo bo'ladi.

Umuman olganda, kichik maktab o'quvchisining umumiy kayfiyati odatda quvnoq, jonli, yorqin. Ta'limga ijobiy munosabatda hissiy barqarorlik kuzatiladi; tashvish, vazmining yo'qligi, sezgirlikning ortishi o'qituvchiga va maktab ishiga salbiy munosabatda ifodalanadi. Natijada, qo'pollik, jahldorlik, hissiy beqarorlik bilan namoyon bo'ladigan affektiv holatlar mumkin.

#### **Foydalanilgan adabiyotlar.**

1. E G'oziyev. Ontogenez psixologiyasi/darslik /.Tosbkent:"NIF MSH", 2020, 288 bet
2. Nishanova, Z.T. Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya [Matn] : darslik / Z.T. Nishanova va boshq. — Toshkent: «O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti, 2018. — 600 b.
3. Мамюхина М.В. Особенности мотивации учения младшего школьника // Вопросы психологии. – 1985. - №1 - С. 43.
4. Романова М.П., Цукерман Г.А., Фокина Н.Э. Роль кооперации со сверстниками в психическом развитии младшего школьника // Вопросы психологии. – 1980. - №6.- С. 109-114.
5. <https://ebooks.grsu.by/semchuk/tema-6-psikhologicheskoe-razvitie-v-mladshem-shkolnom-vozhraсте.htm>